

# Політичне становище УРСР в 1965 – 1985 рр.



1964 – 1982 рр.



1982 – 1984 рр.



1984 – 1985 рр.

# Доба “застою”

- це період 1965 – 1985 рр. в історії СРСР, який характеризується системною кризою суспільства, радянського ладу, що поширилася на всі сфери життя.
- Загальна тенденція - системна криза радянської моделі розвитку суспільства

## Що треба знати

- “косигінські реформи”
- Доба застою
- “розвинений соціалізм”
- Номенклатура
- Системна криза
- Гельсінська угода
- Дефіцит
- Русифікація
- Самвидав
- 1965 р.
- 1972 р.
- 1976 р.
- 1978 р.

# Завдання уроку

- **Познайомитися з ідеологічними орієнтирами партійно державного керівництва та зміни у його структурі;**
- **Охарактеризувати основні положення Конституції УРСР 1978р;**
- **Вчитися встановлювати причинно – наслідкові зв'язки, працювати з джерелами інформації, робити висновки та узагальнення.**

# План уроку

- Ідеологічні орієнтири партійно – радянського керівництва та зміни в його структурі. П.Шелест. В. Щербицький.
- Конституція УРСР 1978 року.
- Зміни в соціальній та національній структурі населення.
- Привілейоване становище партійно-радянської номенклатури.

**Дом. Завдання:**

- **С.152-156, 162-164, 169-170.**

# Опорні поняття і дати уроку

- Розвинутий соціалізм;
- Конституція;
- Застій;
- Радянський народ
- 1972 –
- 1978 –

**Якими були прояви політико-ідеологічної кризи?**

# Актуалізація опорних знань

- **Чим характеризувалось внутрішньополітичне становище України за часів перебування при владі М.Хрущова?**
- **Чому він був усунутий від влади?**

У жовтні 1964 року з ініціативи близького оточення М. Хрущова відбулося його усунення від влади. Деякі історики називають цю подію «**тихим переворотом**»



М. Хрущова на  
посаді  
першого  
секретаря ЦК  
КПРС змінив  
виходець з  
України Л.  
Брежнев



15 жовтня 1964 року, в Києві відбулися збори партійного активу міста і області, на яких вище партійне керівництво республіки на чолі з П.Шелестом визнало критику проявів волюнтаризму і суб'єктивізму з боку М.Хрущова та підтримало рішення пленуму ЦК КПРС



Побудова комунізму за  
20 років  
М. Хрущов

Зміна  
керівництва

1967р. - розвинутий  
соціалізм

Керівна і спрямовуюча  
роль КПРС

Ліквідація  
відмінностей між  
містом і селом

Ліквідація  
відмінностей між  
фізичної і  
розумовою працею

Злиття класів і  
соціальних груп

Злиття націй і  
народностей

Радянський народ - нова історична  
спільність людей

Загальнонародна  
держава

КОМУНІЗМ

**Неосталінізм** - часткова реанімація сталінської командно-адміністративної системи, але без масових репресій

Прояви:

- Створення культу особи Л.І.Брежнєва
- Нехтування свободами і правами людини
- Ідеологічний натиск на інтелігенцію
- Звуження демократії
- **1967** р. – в структурі КДБ - спеціальне п'яте управління – “боротьба з ідеологічними диверсіями”

# Політико-ідеологічна криза

- Принцип “колегіальне керівництво”
- **Геронтократія** («влада старців» — форма державного управління, в якій влада належить особам, що за віком перевершують основний вік працездатного населення країни)
- Командно-адміністративні методи керівництва
- Централізація управління, бюрократія
- Авторитаризм у політиці
- Злиття функцій партійного і державного апарату, зміцнення монополії КПРС на владу
- Згортання демократії
- Відмінено рішення про періодичне оновлення складу партійних органів
- Безальтернативність виборів
- Посилення цензури
- Репресії проти інакодумців

КЕРІВНИЦТВО УРСР

Керівники партії Перші секретарі ЦК КПУ	Керівники держави Голови президії Верховної Ради УРСР	Голови урядів Голови Ради Міністрів УРСР
<p>Шелест П. (1963—1972)</p> <p>Щербицький В. (1972—1989)</p>	<p>Ляшко О. (1969—1972)</p> <p>Грушецький І. (1972—1976)</p> <p>Ватченко О. (1976—1985)</p> <p>Шевченко В. (1985—1990)</p>	<p>Казанець І. (1963—1965)</p> <p>Щербицький В. (1965—1975)</p> <p>Ляшко О. (1975—1987)</p>

# Перші секретарі ЦК КПУ



**Петро  
Шелест  
1963 – 1972  
рр.**



**Володимир  
Щербицький  
1972 – 1989 рр.**

✓Що було спільного та відмінного в політиці П.Шелеста і В. Щербицького?

✓В чому проявилася централізація політичного життя в УРСР?



*П.Шелест*

- Шелест Петро Юхимович (1908-1996) – радянський державний і комуністичний діяч.
- З 1940 – на партійній роботі.
- Учасник змови, внаслідок якої було усунено від влади М.Хрущова.
- У 1963-1972 – перший секретар ЦК КПУ.
- У 1972 підданий критиці за книгу **«Україна наша Радянська»**.
- Переведений на роботу в Москву.
- В 1972-1973 – заступник Голови Ради Міністрів СРСР.
- Член президії, політбюро ЦК КПРС в 1964-1973.
- Герой Соціалістичної Праці (1967).

# Загальна характеристика політики П.Шелеста ( 1963 – 1972 )

- **Відстоював економічні інтереси України, був прибічником розширення прав України у внутрішній політиці**
- **Підтримував розвиток українського народного мистецтва, національної культури** (збільшення кількості україномовних передач на радіо та телебаченні; діловодство переводилося на українську мову; викладання соціогуманітарних дисциплін здійснювалося українською...)
- **Підтримував і захищав провідних українських кінорежисерів С. Параджанова та Ю.Ілленка.**
- **Усупереч забороні Москви збудував у Києві Палац «Україна».**
- **Брав активну участь у змові проти М.Хрущова, критикував його політику.**
- **Підтримував антизахідний курс брежнєвського керівництва.**
- **Підтримав придушення «Празької весни».**
- **Ініціював видання багатотомної «Історії міст і сіл України»**
- **Боровся з дисидентським рухом.**

**Націонал-комуністична політика**

« ...Кожний, хто живе в Радянській Україні, любить її, з гордістю говорить: «моя Україна», «наша Україна». І це цілком природно і закономірно. Тут ми народилися, вирости як громадяни, будівники комунізму. Але водночас ми кажемо: «наша Росія, Білорусія, Грузія, Латвія, всі союзні республіки». І це також природно і закономірно, бо вони є республіки-сестри єдиної сім'ї народів і своєю спільністю становлять могутній Радянський Союз.

...Нинішня наша Україна за рівнем і обсягом промислової продукції — це майже шість довоєнних Україн. ....По багатьох найважливіших показниках, у тому числі і за обсягом промислової продукції та капіталовкладень, Україна досягла рівня, який мав увесь Радянський Союз напередодні Великої Вітчизняної війни. У 2—3 рази перевищено довоєнний рівень всієї країни по видобутку залізної руди, виплавці металу, виробництву тракторів.

Менше як 0,5 % території і 1,4 % населення земної кулі припадає на Радянську Україну, але вона дає 8—10 % світового виробництва сталі, чавуну, тракторів, цукру, видобутку вугілля, природного газу...

Радянська Україна займає почесне місце на міжнародній арені. Вона бере активну участь у роботі більш як п'ятдесяти різних міжнародних організацій, є членом ООН. До голосу України сьогодні прислухається весь світ.

(З книги П. Шелеста «Україна наша Радянська».)

На основі уривку визначте ставлення автора до України.



### **3 передовиці газети “Правда”**

**“У книзі, яка має назву “Україна наша Радянська”, непомірно багато місця відводиться минулому України, а саме її дожовтневій історії; водночас слабо показуються такі епохальні події, як перемога Великого Жовтня, боротьба за побудову соціалізму. При цьому порушуються ленінські принципи класово-партійного, конкретно-історичного підходу до аналізу окремих історичних явищ і фактів. Особливо наочно це виявилось у характеристиці Запорізької Січі. Автор значною мірою ідеалізує українське козацтво і Запорізьку Січ. Розглядає їх як однорідну, так би мовити, позакласову спільність... Слід відзначити, що останніми роками в нашій літературі з’явилося ряд книг (Р.Іваничука, С. Плачинди. І.Білика), для яких характерна ідеалізація патріархальщини. Прикрашаючи минуле, такі автори протиставляють його сучасності. Книга “Україно наша Радянська” не тільки не допомагає розвінчувати подібні явища. А, навпаки, обмежує можливості критики антиісторичних тенденцій у висвітленні минулого українського народу в художніх і наукових виданнях”.**

#### **Запитання.**

**Що в книзі П. Шелеста могло стати підставою для її нищівної критики?**

- **Щербицький Володимир Васильович (1918-1990) – комуністичний і державний діяч УРСР.**
- **З 1946 – на партійній роботі в Україні.**
- **У 1961-1963 та 1965-1972 – Голова Ради Міністрів УРСР.**
- **З 1961 – член ЦК КПРС.**
- **У 1972-1989 – перший секретар ЦК КПУ.**
- **Лауреат Ленінської премії (1982).**
- **Двічі Герой Соціалістичної Праці (1974, 1977).**



**В.Щербицький**

## Загальна характеристика політики В. Щербицького ( 1972 – 1989 )

- Цілковито підтримував політичний курс Л.Брежнєва.
- Розробка і прийняття нової Конституції України.
- Не заважав обмеженню прав України, сприяв процесу русифікації.
- Вів запеклу боротьбу з дисидентством.
- Не підтримав перебудову, започатковану М. Горбачовим.
- Сприяв докорінній технічній модернізації легкої і харчової промисловості України.
- Дозволив будівництво в УРСР низки атомних електростанцій. Приховав інформацію про Чорнобильську катастрофу.
- Сприяв розвитку спорту.

**Проімперська політика**



# Конституція УРСР (20 квітня 1978 року)

# Опорні поняття і дати уроку

- Розвинутий соціалізм;
- Конституція;
- Застій;
- Радянський народ
- Депопуляція
- Рівень життя населення
- 1972 –
- 1978 –

# Перші секретарі ЦК КПУ

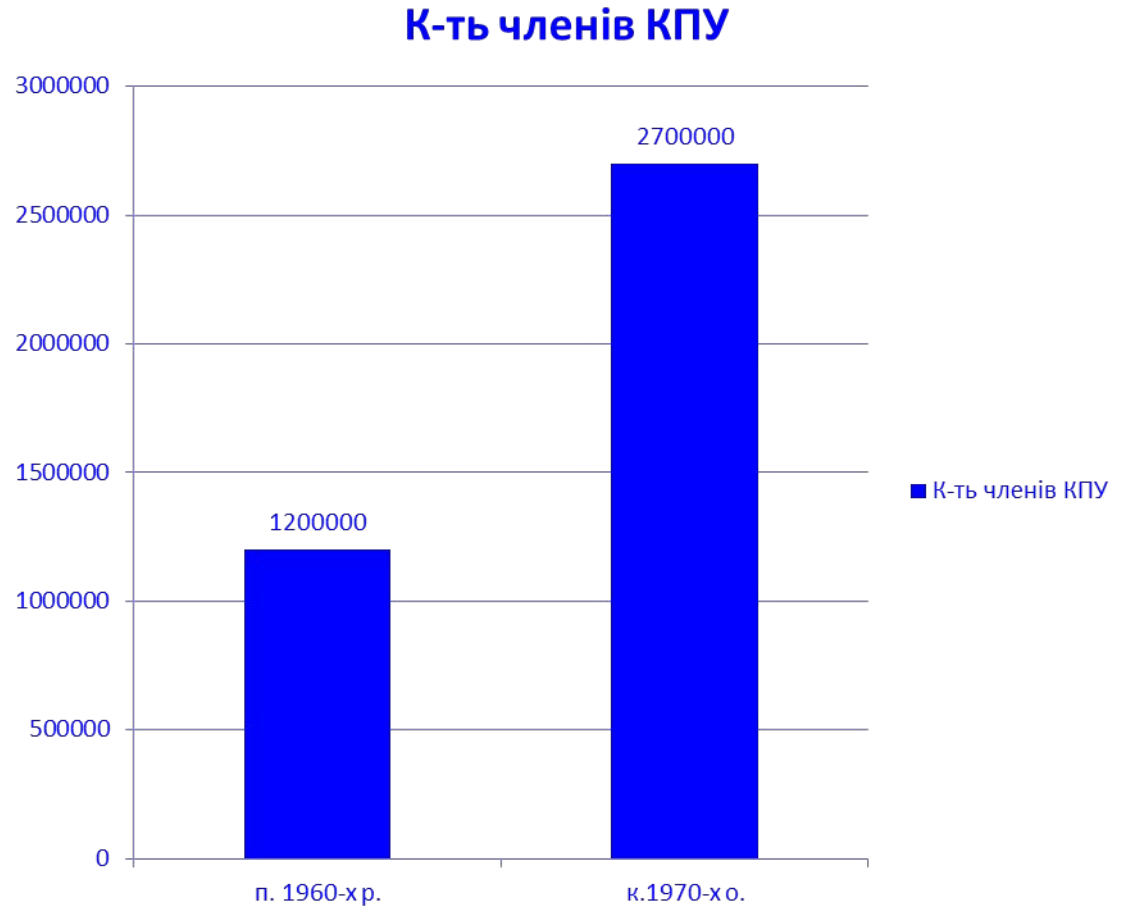


✓Що було спільного та відмінного в їх політиці?

✓Якими були прояви політико-ідеологічної кризи?

# Зростання чисельності КПУ

На основі даних  
діаграми зробіть  
висновки та поясніть  
можливі причини  
зростання  
чисельності КПУ



## Зміни в соціальній і національній структурі населення.

Рік	Загальна кількість населення	Українці	Росіяни	Жителі міст	Сільські жителі
1960	42.4 млн.	32.2 млн.	7.1 млн.	19.9 млн.	22.6 млн.
1979	49.6 млн.	36.5 млн.	10.5 млн.		
1989	51.7 млн.	37.5 млн.	11.4 млн.	33.2 млн.	17.6 млн.

1. Якими причинами були викликані зміни національного складу населення?  
**(стор. 163, документ)**
  2. Чим, на Вашу думку, було обумовлено швидке зростання чисельності міського населення?  
**(стор. 163 – 164, текст)**
- ? «В Україні існували такі культурні й політичні умови, за яких національна меншість фактично асимілювала більшість»?**



## Динаміка приросту населення (в тис. чол.)

період	усе населення	українці	росіяни	євреї	Інші
1959-1969	5258	3126	2035	-63	160
1970-1978	2482	1205	1346	-143	74
1979-1988	1862	930	884	-147	195

1. Як змінювався приріст населення в кожному новому десятиріччі?
2. Які фактори, на Вашу думку, могли впливати на процеси народжуваності в республіці?

**(стор. 282 (Власов))**

# Причини зниження темпів росту населення

- **Урбанізація**
- **Катастрофічна екологічна ситуація**
- **Житлова проблема**
- **Міграційні процеси (в межах СРСР, відтік єврейського населення за кордон)**
- **Зайнятість жінки в суспільному виробництві**
- **Висока дитяча смертність**
- **Поширення алкоголізму**
- **Низький рівень медичного обслуговування**

# Централізація політичного життя

Керівна номенклатура діяла шляхом безпосереднього спілкування і узгодження питань з відділами ЦК

Зміна статусу ЦК як колективного органу та окремих його членів як представників партійно - державного апарату

Питання розвитку республіки залежала від позиції конкретних партійних керівників

Партійні органи остаточно підпорядкували інші органи влади, в тому числі і урядові

Вибори в органи влади були декоративні, проходили на безальтернативній основі

Реальна влада місцевих рад фактично була знівельована

Нове керівництво здійснило реорганізацію апарату управління господарством і державою, спрямовану на посилення централізації та бюрократизації.



Такі зміни вели до зміцнення одноосібної влади керівників як у центрі, так і на місцях.

- **Етносоціальні процеси** - це зміни, які відбуваються в етносі (народності, нації), головними серед яких є чисельний, соціальний, національний, склад населення держави
- **Соціальна структура**
- **Депопуляція** - абсолютне скорочення чисельності населення; переважання смертності над народжуваністю (показник природного приросту населення на 1000 жителів)
- **Номенклатура**
- **Рівень життя населення** - це ступінь задоволення матеріальних та культурних потреб населення країни, соціальних груп, родини, окремого індивіда

## Кількість покинутих сіл в 1972-1986 рр.



- Протягом 1972-1986рр. в Україні зникло **1 502** села.
- На Харківщині – 236 сіл.
- На Сумщині – 151 село.
- На Дніпропетровщині – 131 село.
- На Полтавщині – 115 сіл.

## Привілейоване становище партійно-радянського номенклатури.

**Номенклатура** – працівники, призначені чи затверджені вищими органами на будь-які посади.

**Особливості** соціального становища партійних працівників:

- наявність закритої системи виробництва і постачання продовольством;
- поява елітних магазинів імпортних товарів «Берізка»;
- наявність закритої системи медичного обслуговування і відпочинку;
- діти партійних працівників мали змогу навчатися у престижних школах і ВНЗ.

# Реформування економіки 1965 р

- Реформи у сільському господарстві (березень 1965 р.)  
“Пленум ЦК КПРС “Про невідкладні заходи подальшого розвитку сільського господарства СРСР”
- Вільна заготівля с/г продукції за сталими цінами
- Змінено практику планування(не на рік, а на тривалу перспективу)
- Підвищено основні закупівельні ціни з урахуванням кліматичних умов та умов виробництва
- За понадпланову продукцію колгоспникам встановлювалася 50% надбавка основної закупівельної ціни
- Інтенсифікація с/г
- Значні капіталовкладення
- Зміцнення МТБ, що мало сприяти ліквідації відставання с/г виробництва, створення достатку продовольства і сировини для промисловості

“Про поліпшення управління промисловістю,  
вдосконалення планування та посилення економічного  
стимулювання промислового виробництва”  
(вересень 1965 р.)

- Ліквідовано раднаргоспи, відновлено міністерства;
- **Госпрозрахунок** – метод господарювання, який поєднував централізоване керівництво з певною господарською самостійністю підприємств;
- Основний критерій господарської діяльності – не валові показники, а обсяг реалізованої продукції, рентабельність і прибуток;
- Встановлено економічно обґрунтовані ціни;
- Запровадження принципу матеріального стимулювання трудових колективів;... **(стор. 157)**

**!!! Запроваджено елементи ринкової економіки**  
**1966 – 1970 – “золота п’ятирічка”**



# Матеріальний рівень життя і тенденції розвитку соціальної сфери.

## Повсякденне життя

- На основі тексту підручника

I група - ст. 164- 165; Хрестоматія, ст. 202

II група – ст. 166 - 169 ; Хрестоматія, ст. 197 - 198

1. Ознаки змін матеріального життя людей.
2. Якими були основні тенденції у соціальній сфері?
3. Якими були їх причини та наслідки?
4. Якими були ознаки та тенденції у повсякденному житті населення цього періоду?

# Моральний стан радянського суспільства

- Опрацюйте матеріал підручника (ст. 170-171) і дайте відповіді на запитання:
- 1. Як можна охарактеризувати моральний клімат у суспільстві у 1965-1985рр?
- 2. Якими були причини та наслідки основних суспільних явищ, що відбувалися в радянському суспільстві у 1965-1985рр?

# Висловіть і аргументуйте власну думку.

В одному з партійних документів говорилося: «Партія розробила і послідовно здійснює науково обгрунтовану економічну стратегію, направлену на досягнення фундаментальних довгострокових цілей, вищою серед яких є неухильне зростання матеріального і культурного рівня життя народу».

**Чи можемо ми вважати, що документ відбивав реальність? Чому?**

# Закріплення

1. Яку ідеологічну концепцію запроваджувало радянське керівництво в другій половині 1960-х — 1980-ті роки?
2. Які були причини усунення П.Шелеста від влади?
3. В чому проявилася централізація політичного життя в УРСР?
4. Що було спільного та відмінного в політиці П.Шелеста і В. Щербицького?

# Домашнє завдання

- **Опрацювати тему 19 – 20( п.1-2 )**